

Seminární práce do kurzu Hollywoodský buddhismus

Anna a král

Ústředním motivem celého filmu je milostný příběh mezi ovdovělou anglickou učitelkou *Annou Leonowensovou* a siamským vládcem *Mahá Mongkutem*.

Anna přijíždí do Siamu v roce 1862 a to na osobní pozvání krále *Mongkuta*, aby vyučovala korunního prince *Chulalongkorna*. Kromě něj začne učit i jeho sourozence a mnohočetnou královskou rodinu. Během svého pobytu se musí vypořádat s kulturními a náboženskými rozdíly, zažívá mnoho těžkostí s tím spojené a v neposlední řadě prožívá také lásku s králem *Mahá Mongkutem*. Boj s kulturními a náboženskými odlišnostmi je nádherně viditelný na scéně, kdy Anna s králem hraje kriket, přitom pozoruje jeho pobíhající děti a ostatní manželky – „.....*Nejsou vaše manželky někdy žárlivé? Této otázce nerozumím. No, většina světa věří, že muž a žena by měli sdílet vztah, který je posvátný jen mezi sebou. Každá z mých žen si o králi myslí to samé. Ne každá si vás může vzít. A to je dobře, král potřebuje taky odpočinek.*“ Opakem tohoto tvrzení a tím i vyznáním lásky, je věta, kterou král na konci vyprávění pronáší: „*Až dosud, madam Leonowensová jsem nemohl pochopit, jak může být muž spokojen s jednou ženou.*“

Film končí okamžikem, kdy král tančí s Annou, *Chulalongkorn* je pozoruje a celý tento moment doprovází svými slovy, což působí dojmem, že celý příběh je vlastně převyprávěním jeho života a prožitků.

Scénář k tomuto filmu vychází ze vzpomínek *Anny Leonowensové* sepsané jí samotnou, přestože ne všechna fakta v jejích knihách souhlasí se skutečnou realitou. Anna se narodila v roce 1831 v rodině truhláře *Thomase Edwardse* v Indii nikoliv jak své okolí přesvědčovala v roce 1828 ve vážené rodině *Crawfordových* ve Walesu. Annin otec zemřel záhy po té, co se Anna narodila a její matka se provdala znovu. Po ukončení svých studií se její nevlastní otec rozhodl, že Annu provdá za mnohem staršího muže než byla ona sama. Anna otekla a vydala se na cestu s reverendem *Percym Badgerem* a jeho ženou. Později se provdala za *Thomase Leona Owense*, který ovšem nebyl britským důstojníkem, jak Anna prohlašovala, ale úředníkem, který měl potíže s udržení si stálého zaměstnání, proto se rodina často stěhovala.

Po smrti svého manžela, který zemřel na mrtvici, zůstala Anna se svými dvěma dětmi sama. Ani tento fakt nesouhlasí, neboť dle filmu měla Anna jen syna *Louise*. Později

si otevřela v Singapuru školu pro děti důstojníků a svou dceru poslala na studia do Anglie. Nedlouho po otevření školy přišel dopis od krále Siamu¹, aby se stala učitelkou jeho dětí. Film líčí krále jako mladého muže, kdežto podle skutečnosti měl *Mahá Mongkut* zhruba kolem šedesáti let. O vztahu mezi králem a Annou se vedou různé debaty. Nesporný je ovšem fakt, že králem a Annou panovala úcta, protože na ni a jejího syna *Louise* pamatoval ve své závěti. Podstatnější a mnohem zdůrazňovanější okolností bylo, jakým způsobem Anna ovlivnila budoucího následníka trůnu. Důkazem tohoto působení bylo, že o mnoho let později se Anna s *Chulalongkornem* setkala v Londýně, kde ji král poděkoval za všechno, co ho ona naučila.² Anna ze Siamu odjíždí po smrti krále *Mahá Mongkuta*, přestože dle filmu důvodem odjezdu je zjištění, že není možné překonat všechny překážky, kulturní a náboženské, aby oba dva mohli být spolu. Po své odchodu žila v Kanadě a se stala velmi známou postavou. Byla zakladatelkou mnoha institucí a propagátorkou různých sociálních programů. Rovněž byla výraznou bojovnicí za ženské volební právo. Založila *Victoria School of Art*, známou také jako *Nova Scotia College of Art and Design*. Zemřela 19. ledna 1915 ve věku 85 let.³

Její životní příběh fascinoval mnohé. Jako například *Margaret Landonovou*, která

1 Siam je dřívější označení pro Thajské království, zkráceně pro Thajsko. Tento název byl oficiálně zrušen 11. května 1949, <<http://www.thajsko.com/zakladudaje/vlajka/vlajka.htm>> (27. 3. 2008).

2 Ve filmu jsou uvedeny tři postavy významných vládců – Taksin, Mongkut a Chulalongkorn. Podle filmového zpracování byl Taksin Mongkutův děd, který sjednotil zemi, a který byl vládnoucí šlechtou zabit a pohřben v sametovém pytlí někde v paláci. Podle historických dokumentů byl Taksin, po otci Číňan po matce Siamec, provinční guvernér a později generál. Sjednotil zemi a v roce 1768 se nechal korunovat. Ke konci jeho života se u něj začala projevat paranoia, která vedla k tomu, že on sám se považoval za Buddhu, proto byl po převratu v roce 1782 sesazen a nahrazen generálem Chao Phraya Chakri. Podle starého práva byl Taksin vsazen do sametového pytlí a utlučen santalovým klackem, po té byl tajně pohřben na periférii Thonburi. Existuje ovšem také folklorní verze, která praví, že do pytlí byl vložen Taksinův dvojník a král sám svůj život dožil v horách u Nakhon Si Thammarat. Generál Chao Phraya Chakri byl korunován jako Ráma I. a stal se zakladatelem dynastie Chakri, která v Thajsku vládne dodnes, <<http://www.thajsko.com/statamon/chakri/taksin/taksin.htm>> (27. 3. 2008), Karel Werner, *Náboženské tradice Asie: Od Indie po Japonsko: s přihlédnutím k Přednímu východu*, Brno: Masarykova univerzita 2002, str. 513 – 515.

Druhou postavou je již zmíněný Mahá Mongkut a Chulalongkorn. Mongkut (1851 – 68), RámaIV., na přání svého otce jako mladší syn vstoupil do kláštera, kde po dobu 27 let žil velmi disciplinovaným životem, studoval východní a západní jazyky a také založil klášterní sektu Thammayut, jež existuje dodnes. Po smrti svého staršího nevlastního bratra usedá na trůn jako Ráma IV. Brzy po své korunovaci musel ustoupit britskému nátlaku na poskytnutí obchodních výhod a exteritoriálních práv, načež je poskytl i ostatním západním velmocem, jako Spojené státy a Francie. Tímto krokem se snažil vyhnout tomu, aby se Siam stal britskou kolonií. Dále zavedl v zemi reformy. Lidé se směli pohlédnout na královu tvář, byly zrušeny zákony o otroctví. Svou moudrostí získanou studiem pomohl zachovat zemi samostatnosti, uvedl ji na cestu reformem, aby mohla existovat v moderním světě. V tomto duchu řídil také východu svých dětí, což se u následníka trůnu ukázalo jako velmi prospěšné. Mahá Mongkut zemřel na malárii v roce 1868, <<http://www.thajsko.com/historie/absolut/absolut1.htm>> (27. 3. 2008).

Po jeho smrti nastupuje Chulalongkorn, který pokračoval v otcově úsilí šíření reformem. Zrušil povinnost poddaných vrhnout se před králem tváří k zemi, dovolil úředníkům sedět při audiencích na židli, zcela zrušil otroctví, jakékoliv druhy nevolnictví a nucené práce, sjednotil mnišstvo pod jednotný hierarchický systém s královským dozorem a nechal vytisknout pálijský kánon v autentickém znění, Karel Werner, *Náboženské tradice Asie: Od Indie po Japonsko: s přihlédnutím k Přednímu východu*, Brno: Masarykova univerzita 2002, str. 517, 518.

3 <http://www.nekrolog.cz/nekrolog/anna-leonowens_1831-1915> (27. 3. 2008).

její vzpomínky přepsala, díky tomu získaly punc nesmrtelnosti a podle nich byl natočen film *Anna a král Siamu* a později i muzikál, *Král a Já*. V roce 1972 byl natočen film se *Samanthou Eggar* a v roce 1999 již zmíněný s *Jodie Foster* a *Chow Yun-Fatem*.⁴

Nyní se vraťme zpět k obsahu filmu a jeho postavám.

Anna je v něm vylíčena jako samostatná emancipovaná žena s přísnými morálními pravidly a zásadami. Důvodem jejího příjezdu je vybudování školy a vyučování následníka trůnu, přestože dle mého názoru hlavní příčinou byla špatná finanční situace, do které se Anna po smrti svého manžela dostala. Jistě, ve filmu je uváděno, že pravým účelem bylo „vybudování něčeho většího“ a „zaujmutí nového místa ve světě společnosti“ čili otevření Siamu světu, kterým je myšlen samozřejmě Západ. V případě označení „Západ“ je míněna Anglie, což dokazuje teze: *„Způsoby Anglie jsou způsoby světa....“* Tato myšlenka je ústředním motivem celého vyprávění.

Obdobný význam mají i úvodní slova, která pronáší princ Chulalongkorn: *„Byla to první Angličanka, kterou jsem v životě kdy potkal. Zdálo se mi, že ví o světě víc než kdokoliv jiný. O světě, jehož se Siam děsil. Monzunové větry předznamenaly její příchod bouřemi. Někteří déšť vítali, ale jiní se báli zuřivých vod. Když přišla, vůbec si neuvědomovala podezření, které jí provázelo.....“* Těmito slovy je myšleno, že v 19. století představovala Velká Británie mocnou koloniální říši, která svým vlivem dokázala ovlivnit samostatné státy, jako byl Siam. Tímto působením do něj pronikalo evropské myšlení a kultura, což vyvolávalo odpor u domácího obyvatelstva, neboť to narušovalo jejich staleté zvyky, kulturu a náboženství.

Je vtipné pozorovat, jak se hlavní postava v průběhu celého vyprávění mění. Anna přijíždí do Siamu s pevně zakořeněnými zásadami, to znamená: požaduje řádnou britskou domácnost, dům mimo palác a respekt k vlastním zvykům. A právě tyto zvyky projdou během filmu velkou změnou. Například ve scéně, kdy Anna vidí koupající se královskou rodinu. Divák pozoruje, že Anna touží být mezi nimi, že jim závidí jejich volnost, neboť ona sama je svázána svými pravidly a tak není možné, aby se s nimi v moři koupala. Přesto se však nakonec odhodlá, ale jen v noci a beze svědků.

Anna své zvyky prosazuje i na královském dvoře, kde vládla přísná hierarchie a řád. Nejvíce je to viditelné při první audienci u krále, kdy podle zvyku Siamu se má před králem poklonit, ale ona odmítá a jedná podle sebe. Neukloní se, krále přímo osloví a jedná s ním jako ze sobě rovným, což všechny natolik zaskočí, že je dokonce ohrožena

4 <<http://www.nekrolog.cz/nekrolog/anna-leonowens> 1831-1915> (27. 3. 2008).

královou vlastní stráží. Díky tomu činu si Anna získává královu naprostou pozornost a stává se tak pro krále určitým spojovacím článkem mezi Velkou Británií a Siamem.

Král jako absolutistický panovník se snaží na svém dvoře udržovat tradice své země. Je si ovšem vědom, že bez přátelství Velké Británie nedokáže udržet samostatnost a stabilitu Siamu, proto se snaží na svou stranu získat zástupce této říše a Východoindické obchodní společnosti. To znamená, že je nucen přejímat určitou evropskou kulturu, aby se jím tak zavděčil a naklonil si je. Například ve scéně, kdy král pořádá výroční slavnost, která se nese v evropském duchu – královny manželky a konkubíny jsou oblečeny v korzetech a dlouhých šatech, sluhové, jenž se mají před králem klanět, tak nečiní, tančí se valčík a všichni jí vidličkou a nožem. V celé této scéně je jeden velmi fascinující okamžik a tím je rozhovor krále se zástupcem Východoindické obchodní společnosti, později se přidává i Anna (pronáší poslední tři věty) - „.....*Máte velikou rodinu, králi Mongkute. Pořádně velikou, vážně. Nezdá se to fér, tolik ženských na jednoho muže. Málem bych si přál, abych byl také ze Siamu.....Při vší úctě to Vaše Veličenstvo trochu přehání, když si myslí, že samotný obchod přinese vašemu lidu pokrok, zvláště když vězí až krk v pověrách a strachu. Jako vaše roztomilé konkubíny tady s jejich talismany, které bezpochyby nosí na ochranu před námi cizími dábly. Přítel mi kdysi řekl, že Anglie má také své fantastické mýty, anebo snad není země Merlina a Kamelotu? Jedna nula, vaše veličenstvo, ale stejně o nadřazenosti Angličanů se nedá pochybovat.....Nadřazenosti? Nedomnívám se, že by měl někdo právo rozhodovat, či kultura nebo zvyky jsou nadřazené. Zejména když to často dělá s namířenou pistolí v ruce.....“*

Z pořádání této slavnosti lze vyvodit, že královou prioritou není ani tak přejímání jiných tradic, jako jejich využití ve svůj prospěch. A právě proto se nedá říci, že by Anna jako Angličanka ovlivnila krále. Král byl fascinován Annou jako silnou nezávislou, neboť s někým takovým se nikdy nesetkal. Žádná žena se mu totiž nikdy nedokázala postavit, odporovat a říct svůj názor do očí. Anna toto dokázala, scéna kdy Anna králi vysvětluje, jak moc důležitý je pro ni dům mimo palác a jak je nespokojena, že tak není učiněno - „.....*Vy si nebudete určovat podmínky svého úvazku a budete poslouchat. Nekřičte na mě, Excellence, nejsem vaše služka, jsem váš host.*“

Mahá Mongkut strávil polovinu svého života v klášteře a svůj život opíral o Buddhovo učení, což pozorný divák může postřehnout nejen pohledem na honosné zdobně bohaté stavby a sochy Buddha, ale také v okamžicích, kdy Mahá Mongkut vysvětluje Anně podstatu 4 vznešených pravd, jako v případě, kdy král jí říká, že život je

jen utrpení, a že bez bolesti nad ztrátou manžela by ztratila možnost dalšího růstu anebo když praví, že cesty jsou zde kvůli putování, nikoliv kvůli cíli. Naproti tomu byl ovšem také Mongkut lidmi uctíván jako bůh, hlavně díky faktu, že při slavnosti rýže, když požehnal úrodě a začalo pršet.

Pro pochopení náboženství je rovněž důležité nastínit vztah mezi královnou konkubínou *Tuptim* a jejím milovaným *Balatem*. Tuptim je dcerou obchodníka s čajem a do paláce je přivedena jako „dar králi“, čímž má zajistit své rodině dostatek jeho přízně. Tento fakt Balat není schopen snést, a proto se stává mnichem. Momenty, ve kterých vystupují mniši, dokreslují celou náboženskou stránku filmu. Pozornému divákovi nemůžou ujít scény, kdy mniši zametají před chrámem, když se mniši modlí v okamžiku umírání královy dcery, když si mniši zakrývají svou tvář anebo když je král uctivě zdraví. Z těchto jednotlivých okamžiků je zřejmé, že náboženství tvořilo důležitou součást lidského života.

Jak je možno v nejrůznějších publikacích se dočíst, v Thajsku převládá *theravádový buddhismus*. *Theraváda*, sansk. *Sthaviraváda* znamená nauka nebo učení starších, je buddhistickou školou, která se opírá o Buddhovy nauky zachované v jazyce páli. Jedná se rovněž o nejstarší školu, která se zachovala do dnešní doby. Dnes je theravádový buddhismus rozšířen především v oblastech jako je Srí Lanka, Barma, Thajsko, Laos, část Vietnamu a Malajsie.⁵ Členové *Sanghy*⁶ (mniši) se řídí přísnými pravidly, jako je nezabíjet, nebrat nedarované, zdržovat se nepatřičných pohlavních styků (v případě mnichů je tím myšlen celibát), nelhát, vystříhat se opojných nápojů a látek kaljící mysl, vzdání se přijímání potravy po poledním jídle, tance, hudby, zpěvu a nevhodné podívání, používání věnců, parfémů, mastí a přípravků k sebekráslení, nepoužívání zvýšených sedadel a nepřijímání zlata a stříbra.⁷

Nyní se vrátíme zpět k příběhu Tuptim a Balata. Dříve než se Balat stane mnichem, snaží se s Tuptim udržovat kontakt a to pomocí lístků. K tomu jim nepřímo pomáhá Anna, která má v podstatě funkci jakéhosi pošťáka, přestože vůbec netuší o skutečné podstatě dopisů. Je přesvědčena, že dopisy jsou od rodiny Tuptim. Když nakonec Balat nevydrží odloučení od své milé a stane se mnichem, rozhodne se Tuptim, že ho bude následovat. Oholí si hlavu, převleče se za mnicha a vstoupí do kláštera. Balat nic netuší. Její pobyt je

5 Karel Werner, *Náboženské tradice Asie: Od Japonska po Indii: s přihlédnutím k Přednímu východu*, Brno: Masarykova univerzita 2002, str. 163 – 167.

6 Slovo „sangha“ může mít několik významů. Jeden z nich se překládá jako komunita ordinovaných buddhistických mnichů a buddhistických mnišek. Druhý významem je společenství probuzených žáků Buddha nacházející se na jednom ze čtyř stupňů probuzení. A v mahajáně sanghou je označováno společenství bodhisattvů, <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Sangha_\(buddhismus\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Sangha_(buddhismus))> (27. 3. 2008).

7 Karel Werner, *Náboženské tradice Asie: Od Japonska po Indii: s přihlédnutím k Přednímu východu*, Brno: Masarykova univerzita 2002, str. 143.

však záhy prozrazen a oba dva stanou před soudem. Tuptim je obviněna z cizoložství a ze zrady vůči králi. U soudu svůj čin obhajuje láskou a nesnesitelností odloučení od svého milého. Soudci z jejího činu obviňují Balata, myslí si o něm, že to on ji navedl a přinutil k tomu. Během celého soudního řízení, a také v celém filmu, se zajímavé sledovat, jakým způsobem a hlavně kdy přesně se používá angličtina. Osobně bych to přirovnala k jakémusi šifrovacímu kódu, díky kterému je možné dozvědět se pravdu. Jako například když Tuptim takto začne mluvit při výslechu. Zřejmým cílem je dosažení, aby ji Anna porozuměla a přimluvila se u krále. Anebo když dojde k rvačce mezi korunním princem a Louisem. Král přijde spor vyřešit a jedné ze svých žen se ptá: „*Co se stalo? Ten Britský chlapec strčil do Chulalongkorna. Proč? Princ urazil památku chlapcova otce.*“ Poslední věta je pronesena anglicky a to proto, že je určena pouze pro krále.

Zpět k soudnímu řízení. Když má být na Tuptim použita hůl, zasáhne do sporu Anna. Snaží se u krále vyprosit pro Tuptim a Balata milost, ale naráží na neústupnost a odmítnutí, což je nejvíce patrné ve scéně, kdy Anna hovoří s Mongkutem - „*....obětujte život pro pravdu nepronásledujte žádného člověka. Není to Buddha? Já sem král a říkám dost....Nemohu zasáhnout, jak jsem měl v úmyslu. Zasáhnout, po tom mučení? Ano. Ale vy žena a cizinka, jste z krále udělala poskoka. Kvůli vám teď vypadám slabý a nemohu říci slova, aniž bych ztratil svou tvář. Ale vždyť jste král. A abych jím zůstal, nemohu oslabit své postavení, které potřebuji, abych v zemi udržel bezpečí..... Ted' není čas měnit naše zvyky. Kolik lidí musí ještě zemřít, aby jste si zachoval tvář.....?*“ Z této scény vyplývá, že přestože král potřebuje pomoc od Velké Británie, není ta pomoc až „taková“, aby kvůli ní změnil dosavadní panující zvyky na jeho dvoře a zavedl zvyky anglické. To, o co usiluje, je především nezávislost a suverenita Siamu. Dále je možno z jednotlivých slov odvodit králův charakter. Svůj život podřizuje Buddhovi, o čemž svědčí i fakt že značnou část svého života strávil v klášteře, přejímá jeho myšlenky a řídí se jimi, ale v okamžiku nastání problémů související se světskými záležitostmi, se jeho prioritou stává „zachování si tváře“ neboli uchování si postavení jako suverénní absolutistický vládce.

Velice „poetickou“ scénou je za zvuků bubnů a fléten poprava Tuptim a Balata. Obzvláště okamžik, kdy oba dva vědí, že je už nic nemůže zachránit, přesto však jsou nesmírně šťastni, protože konečně mohou být spolu. Kromě toho momentu je krásný ještě jeden. A tím je pohled na krále, jak klečí, pláče, modlí se k Buddhovi a prosí jej za odpuštění toho, že kvůli „zachování si vlastní tváře“, dovolil smrt dvou zcela nevinných lidí.

Jak jsem již na začátku práce uvedla, Anin. odjezdu ze Siamu předcházela taneční scéna s králem. Než k ní došlo, zachránila mu Anna společně s králov. rodinou život.

Důvodem, proč muselo k této akci dojít, bylo fanatické úsilí generála Aleka, jehož cílem bylo vyvraždění celé královské rodiny včetně krále samotného. Generál padl do léčky a byl zabit na mostě. Na celé této záchranné akci je nejdůležitější scéna, kdy se král vrací, sesedne z koně a pronese k Anně „.....*Když král pravil, že hrst mužů může zachránit celý Siam, tak se velice mylil....*“ Po těchto slovech král Anně uctivých gestem, sepnuté ruce a poklonění hlavy, poděkuje.

V celé této události je možné objevit jeden pozitivní prvek a tím je zlepšení lépe řečeno otevření ve vztahu mezi králem a jeho dětmi. Tento fakt dokazuje scéna, kdy král oznamuje svému nejstaršímu synovi, že dopraví celou rodinu do bezpečí a že na něj při tomto činu velmi spoléhá. Chulalongkorn z jeho slov pochopí skutečný význam neboli, že se blíží Alekova armáda. Na to ho král obejmě, s ním všechny své děti, a díky tomu se z krále stává otec.

Když záchranná akce skončila, je uspořádáno divadelní představení, která má oslavit jejich slavné vítězství. Po jeho konci, sedí Anna na balkoně, naslouchá hudbě a přichází k ní král. „*Ráda bych věděla, proč věda, když dokáže objasnit něco tak nádherného jako je hudba, nemůže najít nějaké řešení pro učitelku a krále. Způsob, jakým by lidé mohli přijmout takové nové možnosti, je předmětem vývoje. V Siamu má všechno svůj čas. I kdyby král chtěl, aby to bylo jinak.*“ Těmito slovy se Anna loučí s Mahá Mongkutem. Při tanci, který je jejich posledním, je pozoruje korunní princ Chulalongkorn a pronáší: „*Byl jsem teprve chlapec, ale obraz mého otce, jak naposledy objímá ženu, kterou miloval, zůstal v mé mysli celý můj život. Vždycky mě překvapí, jak malou část našeho života zabírají skutečně významné okamžiky. Většinou jsou pryč dříve, než si jich povšimneme, ačkoliv osvětlí celou naši budoucnost a člověka, který je vyvolal, promění v nesmrtelného. Anna přinesla takové světlo Siamu.*“

Seznam použité literatury:

[Karel Werner, Náboženské tradice Asie: Od Japonska po Indii: s přihlédnutím k Přednímu východu, Brno: Masarykova univerzita 2002.](#)

[Anna a král, USA 1999, režie Andy Tennant.](#)

Internetové odkazy:

<http://www.thajsko.com/zakladudaje/vlajka/vlajka.htm>>(27. 3. 2008).

<http://www.thajsko.com/statamon/chakri/taksin/taksin.htm>>(27. 3. 2008).

<http://www.thajsko.com/historie/absolut/absolut1.htm>>(27. 3. 2008).

http://www.nekrolog.cz/nekrolog/anna-leonowens_1831-1915>(27. 3. 2008).

[http://cs.wikipedia.org/wiki/Sangha_\(buddhismus\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Sangha_(buddhismus))> (27. 3. 2008).

Hana Němčáková